

Ольга Близняк

Національний університет «Острозька академія», Україна

РОЛЬ НІМЕЧЧИНИ В ДИСКУСІЯХ ЩОДО ПОСИЛЕННЯ СХІДНОЇ ПОЛІТИКИ ЄС ЗА УЧАСТІ КРАЇН «НОВОЇ ЄВРОПИ»

Olha Blyzniak

National University of «Ostroh Academy», Ukraine

GERMANY'S ROLE IN THE DISCUSSIONS ABOUT THE INTENSIFICATION OF EU'S EASTERN POLICY WITH THE PARTICIPATION OF THE "NEW EUROPE" COUNTRIES

The article studies Germany's participation in the discussions about the intensification of EU's Eastern Policy. It has been proved that the EU's Eastern Policy is Berlin's ongoing priority. Apparently, Germany's interests are of the economic type.

The article emphasizes on the main aspects of German initiative Black Sea Synergy. Germany's position regarding the main aspects of Eastern Partnership has been determined; these aspects include the possible memberships of recipient countries, visa regime liberalization, and project funding. The co-operation between Germany and the Eastern Partnership countries has been analyzed. Berlin's official position on the conflict between Ukraine and Russia has been described. Germany's role in uniting EU countries around the Ukrainian issue, in particular, sanctions against Russia, has been determined. Currently, EU countries seem to take into account the authority of Germany and its position. The article demonstrates that the motto of Germany's Eastern Policy "Russia first" is still topical.

Keywords: EU's Eastern Policy, Germany, EU Neighbourhood Policy, Eastern Partnership, discussions.

Постановка проблеми. З моменту заснування Європейської політики сусідства (далі – ЄПС) у 2004 р. до її реалізації та посилення долучилася низка країн. Саме інтереси та позиції окремих держав-членів Європейського Союзу (далі – ЄС) здійснювали вирішальний вплив на інституціалізацію східної політики ЄС. Цілком очевидно те, що інтереси цих країн лежать у економічній площині, та пов'язані передусім із ресурсами та ринками збуту, підтримкою безпеки та запобіганням незаконній міграції тощо. Після останніх великих розширень ЄС, у 2004 і 2007 рр., його східна політика була радше спробою дати відповідь на питання: у який спосіб чи у якому форматі Захід може бути присутнім на пострадянському просторі? З часом підходи європейців змінилися, і на сьогодні, на наш погляд, ситуація виглядає інакше. Це зумовлено у першу чергу тим, що пропозиції ЄС для своїх східних партнерів не є чіткими, а очікування країн-адресатів є амбівалентними. По друге, на сьогодні змінилася сама постановка питання, оскільки ЄС нині більше цікавить не форма участі Заходу на пострадянському просторі, а у який спосіб об'єднана Європа може створити противагу бажанням Росії посилювати свій вплив? З огляду на це, дослідження ролі Німеччини у дискусіях щодо посилення східної політики ЄС є актуальним завданням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До питання ролі та участі Німеччини у ЄС і його східній політиці є значний інтерес серед вітчизняних науковців, таких як Г. Харлан, Т. Сидорук, С. Толстов, В. Якушик. Серед зарубіжних вчених, які досліджували східну політику ЄС, слід виокремити праці Д. Мільчарека, С. Шаффера, Д. Толксдорфа та ін. Попри наявність значного масиву тематичних досліджень, окремі проблемні питання, як от сучасна позиція Німеччини щодо східної політики ЄС, потребують конкретизації та уточнення.

З огляду на це, **метою дослідження** є вивчення ролі Німеччини у визначенні сучасного формату та змісту східної політики ЄС.

Виклад основного матеріалу. Позиції окремих держав ЄС істотно впливали на відносини між Брюсселем та країнами Східної Європи. Як слушно зауважили С. Толстов та В. Якушик,

домінуюча роль у цьому належить Німеччині та іншим країнам великої європейської «четвірки», а саме: Німеччині, Франції, Великобританії та Італії. Водночас у регіональному контексті, на думку цих дослідників, мали місце різні комбінації інтересів країн Центральної Європи, які виявляли особливе бачення ситуації на Сході¹. Особливості підходів та інтересів окремих держав ЄС знайшли відображення у різних форматах взаємодії та регіональних ініціативах, що також уособлювали специфічне ставлення до «східного виміру» Європейської політики сусідства. Серед них можна виділити декілька ініціативних груп та ситуативних об'єднань. В першу чергу це польсько-шведська ініціативна група, яка запропонувала інституційну модель «східного виміру» ЄПС у вигляді Східного партнерства. Друге місце, по праву займають країни Вишеградської четвірки, Балтії, а також Румунії та Болгарії. Поступово зміцнивши свої позиції, ці держави «нової Європи» активізували свою діяльність особливо в руслі сприяння розвитку східного виміру політики ЄС.

Польський дослідник Д. Мільчарек виокремив два неформальні блоки країн ЄС, беручи за основу їх політичні та економічні інтереси: «східний» та «південний». До першого, «східного», він відносить Німеччину, оскільки ця країна, на його переконання, має на меті підтримувати східну політику задля зміцнення своїх позицій у ЄС. Зміцнення політичних позицій не є можливим без підсилення економічної складової, а у цьому плані прагматична Німеччина пріоритетом у своїй східній політиці визначила відносини із Росією, як із важливим економічним партнером. Тому, гасло німецької східної політики у формулюванні «Russia the first» («Росія передусім») видається закономірним.

До другого, «південного», неформального блоку країн належить Франція. Ця країна є «прихильницею» південного виміру та як більшість її європейських партнерів, має своє бачення розвитку ЄПС².

Розглядаючи позиції країн великої європейської «четвірки», варто особливу увагу зосередити на Німеччині, яка бажає відігравати ключову роль у визначенні формату та змісту східної політики ЄС. Німецька політика щодо Європи проявила себе на всіх етапах європейського єднання як рушійна сила й активно формувала інтеграцію Європи після завершення конфлікту між Сходом і Заходом³. Після досягнення державної єдності Німеччина проводить політику, спрямовану на одночасне поглиблення та розширення європейської інтеграції. Вплив ФРН мав вирішальне значення для того, щоб, не зважаючи на протидію Франції, Іспанії, Португалії, Греції та Ірландії, ЄС спочатку залучив Австрію, Фінляндію і Швецію, а згодом розпочав підготовку до розширення за рахунок країн Центрально-Східної Європи (далі – ЦСЄ)⁴. На сьогодні є цілком очевидно, що авторитетну думку Німеччини враховує решта країн-учасниць ЄС. Крім того, пропозиції східних, чи то балтійських, чи то скандинавських країн навряд чи матимуть належну підтримку у ЄС, без схвалення їх Німеччиною. Про важливість ролі ФРН, а особливо в питанні забезпечення європейської безпеки наголосив колишній міністр закордонних справ Польщі Р. Сікорський – «я боюся німецької могутності менше, ніж німецької бездіяльності... адже німці стали незамінною нацією в Європі»⁵. Активізація роботи ФРН на східному напрямку припадає на період обрання федеральним канцлером А. Меркель восени 2005 р. Адже відтоді східна політика ЄС стала постійним пріоритетом Берліна. Концепцію сучасної європейської східної політики було сформульовано міністром закордонних справ Німеччини Ф.-В. Штайнмайером. У ній, серед іншого, були такі складові як: партнерство з Росією, наближення України, демократизація Білорусі, взаємодія з країнами Кавказу і Причорномор'я, кооперація з країнами Середньої Азії⁶. Під час свого головування в ЄС у першій половині 2007 р., Німеччина визначила пріоритетним завданням

¹ Толстов, С.В., Якушик, В.М. (2015). Становлення та розвиток політики ЄС у Східноєвропейському регіоні. *Наукові записки НаУКМА. Політичні науки*, 173, 76.

² Мільчарек, Д., Барбурська, О. (2016). *Східний вектор зовнішньої політики ЄС: здобутки та проблеми*. Львів: Растр-7, 62.

³ Поборниця європейської інтеграції. <<https://www.tatsachen-ueber-deutschland.de/uk/kategoriyi/zovnishnya-polityka/roboryuk-yevropeyskoj-integraciyi>> (2018, травень, 18).

⁴ Сокол, С.М. (2013). Роль Східноєвропейського вектора у зовнішній політиці ФРН у XXI ст. *Збірник наукових праць Національного університету «Києво-Могилянська академія»*, 112, 261.

⁵ Sikorski, R. (2011). Poland and the future of the European Union. *Ministry of Foreign Affairs Republic of Poland*. <<http://www.mfa.gov.pl/resource/33ce6061-ec12-4da1-a145-01e2995c6302:JCR>> (2019, квітень, 10).

⁶ Сидорук, Т. (2012). *Політика сусідства Європейського Союзу у Східній Європі: модель інтеграції без членства*: монографія. Львів: ПАІС, 126.

реалізацію ЄПС, яка стала ініціативою Європейської комісії, спрямованою на інституціалізацію різних напрямків співробітництва ЄС, сприяння більш інтенсивним зв'язкам між партнерами, проте не передбачала можливостей для повноправного членства¹. Свою позицію щодо східної політики Німеччина, сформулювала у ініціативі «ЄПС+». В основі цієї концепції – посилення співпраці із країнами-партнерами ЄПС без перспектив членства та залучення до проекту Росії. Офіційна Москва не вітала заснування ініціативи ЄПС, а пропозицію ЄС стати партнером у рамках цього проекту, Росія не прийняла, аргументуючи свою відмову тим, що її відносини із об'єднаною Європою повинні мати особливий характер.

Участь Німеччини у зміцненні східного виміру ЄПС стала фактичним вираженням її позиції щодо ініціативи Східного партнерства. Цей проект німці оцінили як крок у правильному напрямку та доклали зусиль для його конкретизації.² Зокрема, опубліковане Європейською комісією повідомлення про Східне партнерство було розглянуте та проаналізоване у бундестазі. Свою підтримку ініціативі Східне партнерство вперше офіційно висловила федеральний канцлер А. Меркель 17 червня 2008 р. під час візиту до Гданська.

А. Меркель повідомила, що німецька сторона підтримує польсько-шведський проект Східного партнерства, який передбачає тіснішу співпрацю з країнами колишнього СРСР. Більше того, Німеччина наполягала на посиленні ЄПС, на зміцненні економічного співробітництва та висловлювала готовність збільшити обсяги допомоги від ЄС та Німеччини для країн, сусідніх з ЄС на Сході. Така зацікавленість Берліна, очевидно, була пов'язана із війною у Грузії. Незважаючи на нове сприйняття Росії через грузинську кризу, Німеччина намагалась знайти місце для відносин з Росією у рамках ініціативи Східне партнерство, хоча б через посилення обміну інформацією чи участі Росії у якості спостерігача³ якщо остання висловить «волю і готовність».⁴ Німецькі дипломати вважали, що існуючі конфлікти у країнах Південного Кавказу загрожують не лише регіону, але й усьому ЄС, підриваючи його успішну політику. Тому, Німеччина докладала зусиль для того, щоб впровадження Східного партнерства відбувалось паралельно із інтенсифікацією відносин із Росією, на основі нової угоди про партнерство і співробітництво.

Очевидно, намагаючись паралельно вирішувати питання з врегулювання грузинської кризи та активізації відносин із офіційною Москвою, 11 квітня 2007 р. Німеччина долучилася до оголошення Європейською комісією комюніке «Чорноморська синергія – нова ініціатива регіонального співробітництва»⁵. Відповідно до представленого документу Чорноморська синергія повинна була стати новою регіональною ініціативою співробітництва ЄС. До співпраці у рамках Чорноморської синергії було залучено Грецію, Болгарію, Румунію, Молдову, Україну, Росію, Грузію, Вірменію, Азербайджан та Туреччину. Вже із членського складу учасників стає очевидним, що Чорноморська синергія виходить за рамки ЄПС, а отже, за межі політики ЄС щодо Східної Європи. Тим паче, згідно з оприлюдненим комюніке, діяльність ЄС у регіоні Чорного моря повинна зосереджуватись на трьох завданнях: реалізації ЄПС, продовження стратегічного партнерства з Росією та на підготовці Туреччини до вступу до ЄС. Такий перелік завдань, на наш погляд, викликає сумніви. З цього приводу слушним є зауваження Д. Мільчарека про те, що «розвиток політики сусідства або стратегічного партнерства з Росією відбувається головним чином на інших просторах, ніж чорноморський регіон та на інших майданчиках, ніж Синергія»⁶. Можна говорити

¹ Харлан, Г. (2016). Україна в Східноєвропейській політиці Федеративної республіки Німеччина (2005-2015 рр.). *Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки*, 25, 91.

² Сидорук, Т. (2012). *Політика сусідства Європейського Союзу у Східній Європі: модель інтеграції без членства*: монографія. Львів: ПАІС, 126.

³ Schäffer, S., Tolksdorf, D. (2009). *The Eastern Partnership – «ENP plus» for Europe's eastern neighbors. (CAPerspectives, 4/2009)*. München: Universität München, Sozialwissenschaftliche Fakultät, Centrum für angewandte Politikforschung (C.A.P). <https://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/40779/ssoar-2009-schaffer_et_al-The_Eastern_Partnership_-_ENP.pdf?sequence=1> (2019, травень, 08).

⁴ Сидорук, Т. (2012). *Політика сусідства Європейського Союзу у Східній Європі: модель інтеграції без членства*: монографія. Львів: ПАІС, 127

⁵ *Communication from the commission to the council and the European parliament Black sea synergy – a new regional cooperation initiative Brussels*, 11.04.2007 COM (2007) 160 final. <http://www.fp7-ncp.kiev.ua/assets/Ukraine_EU/com07160en.pdf> (2019, травень, 02).

⁶ Мільчарек, Д., Барбурська, О. (2016). *Східний вектор зовнішньої політики ЄС здобутки та проблеми*. Львів: Растр-7, 62.

і про неоднозначність передумов, від яких залежить результативність проекту Чорноморська синергія. У першу чергу це той факт, що простір, охоплений ініціативою має вагоме геополітичне значення, так як розташований на перетині інтересів Європи, Середньої Азії та Близького Сходу. Наявні у вказаному регіоні ресурси як сировинні, так і енергетичні, зацікавлюють політичних гравців та міжнародних акторів. Однак, чорноморський регіон є джерелом певних загроз такого характеру як «заморожені» конфлікти, нелегальна міграція, контрабанда тощо. До переліку слабких місць Чорноморської синергії можна віднести організаційну недосконалість, обмеженість фінансування та наявність амбівалентних позицій країн, що охоплені цією ініціативою, а також інших впливових учасників міжнародних відносин насамперед ЄС, Росії та США щодо майбутнього проекту. Незважаючи на те, що Німеччина долучилась до створення Чорноморської синергії результати діяльності цієї ініціативи мали обмежений характер.

Щодо перспективи членства для країн, охоплених Східним партнерством, то позиція Німеччини була однозначно негативною. Німеччина також виступала проти «дорожніх карт» щодо візової лібералізації, оскільки вважали їх правовим зобов'язанням ЄС щодо запровадження безвізового режиму. Обережна позиція Німеччини щодо візових питань впливає з її занепокоєння тим, що скасування візового режиму з ЄС дасть додаткові очікування країнам-партнерам та буде інтерпретоване ними як крок до повного членства.

Так само неоднозначно німці висловлювали свою позицію щодо фінансування проекту. Однією офіційною заявою А.Меркель декларувала наміри збільшити обсяги фінансування для східних сусідів, а іншою – констатувала, що фінансування залишається «відкритим питанням, яке вимагає вивчення»¹.

Серед країн Східного партнерства Азербайджан для Німеччини є найважливішим економічним партнером на Кавказі у першу чергу через великі запаси нафти і газу у шельфі Каспійського моря. Деякі німецькі енергетичні компанії демонструють стійкий інтерес до геологорозвідувальної та виробничої діяльності в нафтогазовому секторі. Активна співпраця ведеться у різних сферах. У 2008 р. Азербайджан організував свій перший рік культури за кордоном, тоді ж азербайджанці обрали Німеччину. В подальшому було створено азербайджанський культурний центр у Берліні з метою активізації культурного обміну. Важливим напрямком спільної роботи є німецько-азербайджанська культурна асоціація в Баку. Німецька служба академічних обмінів (DAAD) щорічно призначає численні стипендії для вихідців із Азербайджану та сприяє обміну науковцями. Тільки у 2018/2019 навчальному році стипендії від DAAD отримали 218 азербайджанців. На сьогодні існує 30 кооперацій між німецькими та азербайджанськими університетами та науковими установами².

Німеччина підтримує Вірменію в її зближенні з ЄС у рамках Східного партнерства. Берлін заохочує до активізації дипломатичних зусиль у вирішенні нагірно-карабахського конфлікту, закликає до деескалації та більшої готовності до компромісу з обох сторін. У економічній сфері Німеччина є найважливішим торговим партнером Вірменії в ЄС. Німеччина є третім за величиною експортером у цій країні після Росії та Китаю. Вона посідає п'яте місце після Росії, Швейцарії, Болгарії та Іраку з точки зору імпорту вірменської продукції³. Німеччина постачає до Вірменії автомобілі, техніку, електроніку, продукцію хімічної промисловості, а купує товари з заліза, сталі, міді, молібдену та інших металів і текстилю. Крім того, німці є одними з найважливіших іноземних інвесторів у Вірменію. Німецькі проекти співробітництва зосереджені на заохоченні малих та середніх підприємств, розвитку та реформуванні фінансового сектору, поліпшенні енергоефективності, заохоченні відновлюваних джерел енергії, сталому управлінню природними ресурсами та створенню природних заповідників. Серед важливих, з німецької точки зору, завдань для реалізації у Вірменії є розвиток місцевої демократії та децентралізація управління, більш ефективно адміністрування державних фінансів та сприяння участі громадянського суспільства в процесах прийняття політичних рішень. Посольство Німеччини в Єревані підтримує навчальні

¹ Сидорук, Т. (2012). *Політика сусідства Європейського Союзу у Східній Європі: модель інтеграції без членства*: монографія. Львів: ПАІС, 127.

² Німеччина та Азербайджан: двосторонні відносини Кремля. <<https://www.auswaertiges-amt.de/de/aussenpolitik/laender/aserbajdschan-node/aserbajdschan--beziehungen-zu-deutschland/201894>> (2019, квітень, 28).

³ Німеччина та Вірменія: двосторонні відносини. <<https://www.auswaertiges-amt.de/de/aussenpolitik/laender/armenien-node-/201878>> (2019, травень, 10).

заклади, сприяє участі у наукових та освітніх проектах, зокрема через діяльність 40 створених кооперацій німецько-вірменських університетів.

Німеччина була першою країною в ЄС, яка визнала незалежність Грузії, встановила дипломатичні відносини 13 квітня 1992 р. та стала першою державою, що відкрила посольство в Грузії в 1992 р. Німці одні з перших надавали допомогу Грузії після початку війни 2008 р. Брали участь у гуманітарних проектах на користь жертв і переміщених осіб, на підтримку реконструкції в країні. Німеччина активно підтримувала включення Грузії, Вірменії та Азербайджану до ЄПС, а також рішення ЄС про створення Східного партнерства. Наприкінці квітня 2014 р. федеральний міністр Ф.-В. Штайнмайер підтримав підписання Угоди про асоціацію з Грузією, виражаючи при цьому позицію усієї Німеччини. Канцлер А. Меркель відвідала з офіційним візитом три держави на Південному Кавказі у серпні 2018 р.¹. У рамках ЄС Німеччина працює над наближенням Грузії до Європи.

Досить жвавими є економічні відносини між обома країнами в результаті впровадження угоди про вільну торгівлю з ЄС. Німеччина постачальник автомобілів та автозапчастин, хімічної продукції, електротехніки та деяких продуктів харчування на ринку Грузії, а купує в переважно продовольство (особливо горіхи) і текстиль. Німеччина зацікавлена у розвитку співпраці у сфері освіти, культури, науки, туризму з Грузією та вітає різностороннє співробітництво у рамках Східного партнерства.

Німецько-білоруські політичні відносини розвивалися спочатку позитивно. Однак внутрішні політичні події після інавгурації президента О. Лукашенка у 1994 р. все більше обтяжували відносини з країнами ЄС, а отже, і з Німеччиною. Вони врешті-решт привели до рішення Генеральної ради ЄС від 15 вересня 1997 р. про обмеження політичних відносин з Білоруссю. Відтоді німці неодноразово закликали Білорусь добитися прогресу в галузі демократії, прав людини і верховенства права. Співпраця у рамках Східного партнерства мала цьому усебічно сприяти. Після тривалого похолодання у двосторонніх відносинах у Мінську в листопаді 2016 р. вперше відбувся Мінський форум, який з моменту свого заснування в 1997 р. став найбільшою платформою для діалогу між Німеччиною, ЄС та Білоруссю. Німеччина є важливим торговельним партнером Білорусі з високою часткою імпорту та експорту. Німецька економіка була представлена в Мінську з 2001 р. представниками Німецької промислової палати. Незважаючи на складні економічні та адміністративні умови, в Білорусі в даний час діє близько 350 німецьких компаній². Активна співпраця Німеччини і Білорусі ведеться у суспільній, освітній галузях. Німецька служба академічних обмінів представлена з 2003 р. інформаційним центром у Мінську та сприяє розвитку співпраці з німецькими університетами. Німецький науковий фонд та Фонд Олександра фон Гумбольдта підтримують проекти в галузі науки в Білорусі. Німеччина надалі підтримує необхідність реформ у Білорусі з метою її демократизації та поширення норм і стандартів ЄС.

Політичні відносини з Молдовою є дружніми і перспективними. У серпні 2012 р. канцлер А. Меркель відвідала Республіку Молдова, а міністр Ф.-В. Штайнмайер – у квітні 2014 р. Німеччина вітає модернізацію Молдови, що продиктована її проєвропейським вектором зовнішньої політики. Офіційний Берлін висловлює підтримку процесу переговорів для подолання придністровського конфлікту. Німецькі політичні фонди та Німецький фонд міжнародного правового співробітництва підтримують процес трансформації та політичного діалогу в Молдові³. У 2014 р. ЄС підписав Угоду про асоціацію з Молдовою.

Німеччина є одним з найважливіших зовнішньоторговельних партнерів Республіки Молдова, а Угода про посилену та всеохоплюючу зону вільної торгівлі та додаткова лібералізація, визначена ЄС, лише сприяють інтенсифікації економічної співпраці. За обсягом імпорту в Республіку Молдова Німеччина посіла п'яте місце у 2018 р. і третє за обсягом експорту⁴. У країні існують важливі прямі

¹ Грузія: відносини з Німеччиною. <<https://www.auswaertiges-amt.de/de/aussenpolitik/laender/georgien-node/-/201924>> (2019, березень, 12).

² Німеччина та Білорусь: двосторонні відносини. <<https://www.auswaertiges-amt.de/de/aussenpolitik/laender/belarus-node/-/201910>> (2019, лютий, 15).

³ Молдова: відносини з Німеччиною. <<https://www.auswaertiges-amt.de/de/aussenpolitik/laender/moldau-node/-/201938>> (2019, травень, 05).

⁴ Молдова: відносини з Німеччиною. <<https://www.auswaertiges-amt.de/de/aussenpolitik/laender/moldau-node/-/201938>> (2019, травень, 05).

інвестиції німецьких компаній, наприклад, в автомобільну галузь. Ситуація у сфері освіти та вищої освіти складна через фінансове становище Молдови і Німеччина активно долучається до академічних обмінів. Зокрема, у Міжнародній парламентській стипендіальній програмі Бундестагу щорічно беруть участь все більше молдаван.

Німеччина дуже зацікавлена в стабільній, демократичній та економічно процвітаючій Україні. Федеральний уряд підтримує Україну в її трансформації ринкової економіки, політичної системи та зближенні з європейськими структурами. Німеччина є однією з найважливіших торговельних та інвестиційних партнерів України.

Поштовхом для переосмислення німецької позиції щодо східного виміру політики ЄС став російсько-український конфлікт, який сколихнув Європу у 2014 р. Анексія Криму, окупація двох областей та військові дії на сході України, змусили по-новому поглянути на Росію та дати відверту відповідь на питання чи доречно надалі у відносинах з такою державою керуватися принципом «Russia the first»? Крім того, 17 липня 2014 р. над територією Донецької області терористи самопроголошеної Донецької народної республіки (далі – ДНР) збили літак Боїнг-777, який прямував з Нідерландів до Малайзії. Під час цього жорстокого терористичного акту, до речі, найбільшого у сфері авіації після подій 11 вересня 2001 р., загинуло 298 осіб, у тому числі 283 пасажери та 15 членів екіпажу повітряного судна¹. Після детального вивчення усіх обставин трагедії, було оприлюднено висновки із офіційними звинуваченнями на адресу Росії. Голова європейської дипломатії Ф. Могеріні та генеральний секретар НАТО Є. Столтенберг закликали Росію взяти на себе відповідальність і повною мірою співпрацювати зі слідством для встановлення підзвітності². А. Меркель висловила співчуття близьким загиблих в результаті даної авіакатастрофи і зажадала термінового проведення незалежного розслідування катастрофи. За її словами, обставини події вказували на те, що літак був збитий, а тому, у випадку підтвердження цього припущення, очевидно слід очікувати подальшої трагічної ескалації конфлікту на сході України³.

Слід зазначити, що ця авіакатастрофа призвела до нової хвилі міжнародних санкцій західних держав проти РФ, а чимало експертів стали вважати її «переломною точкою» у стосунках Росії зі США, ЄС та їхніми союзниками⁴. Офіційний Берлін висловив підтримку територіальній цілісності України, різко засудив дії Росії, визнавши їх порушенням міжнародного права, та зайняв позицію невідворотності застосування жорстких санкцій щодо країни-агресора. Так, 4 серпня 2014 р. Німеччина призупинила дію угоди про постачання озброєння для військового тренувального табору в Росії попри те, що пакет санкцій ЄС не зобов'язував її робити це. Вартість укладеного контракту становила 100 млн. євро⁵. Канцлер Німеччини А. Меркель висловила свою чітку та однозначну позицію щодо конфлікту в Україні під час дев'ятого саміту лідерів країн «Великої 20» (G-20), що відбувся 15–16 листопада 2014 р. в австралійському місті Брисбен. Зокрема, вона заявила, що: «не можна дозволити перемогти старим уявленням про сфери впливу разом із нехтуванням міжнародним правом. Ми будемо протидіяти такій політиці, як би довго це не тривало, як би складно це не було і скільки невдач це не принесло»⁶. Можна вважати, що авторитетна думка та беззаперечний вплив Німеччини у Європі, зробили можливим запровадження санкцій проти Росії, які на думку офіційного Берліна є необхідними та неминучими. Навколо цього питання німцям вдалося згуртувати коло прихильників навіть серед тих країн, які не були надто зацікавленими російсько-українським конфліктом через лояльність до Москви (Чехія, Угорщина,

¹ Збитий на Донбасі «Боїнг»: офіційні звинувачення на адресу Росії та реакція Кремля. <<https://www.radiosvoboda.org/a/29251026.html>> (2019, травень, 18).

² Збитий на Донбасі «Боїнг»: офіційні звинувачення на адресу Росії та реакція Кремля. <<https://www.radiosvoboda.org/a/29251026.html>> (2019, травень, 18).

³ Меркель потрясена крушением малайзийского Boeing. <<https://russian.rt.com/inotv/2014-07-18/Merkel-potryasena-krusheniem-malajzijskogo-Boeing>> (2019, квітень, 17).

⁴ Збиття Boeing 777 біля Донецька. <https://uk.wikipedia.org/wiki/Збиття_Boeing_777_біля_Донецька> (2019, травень, 01).

⁵ Німеччина зупиняє дію угоди з РФ про постачання озброєння через кризу в Україні. <<https://ua.112.ua/polityka/nimechchina-zupinyaye-diyu-ugodi-z-rf-pro-postachannya-ozbroyennya-cherez-krizu-v-ukrayini-96468.html>> (2019, травень, 16).

⁶ Шерр, Дж. (2014). Міркування про нову сварку Сходу і Заходу. *Національна безпека і оборона*, 5-6 (148-149), 87-91.

Словаччина) або ж через зацікавлення іншим геополітичним регіоном (Франція, Італія, Іспанія). Саме завдяки зусиллям Німеччини жодна із країн-учасниць ЄС не виступила із правом вето під час голосування за впровадження та продовження санкцій проти Росії 22 червня 2015 р. Як зазначає Т.Сидорук, країни ЄС дотримуються єдиної позиції щодо несприйняття дій РФ в Україні, і запровадження санкцій проти Росії консенсусом усіх 28 країн-членів вважається значущим здобутком¹.

Німеччина докладает чималих зусиль для розв'язання російсько-українського конфлікту і її політика у вказаному руслі містить такі компоненти, як підтримка санкцій проти Росії, надання фінансової підтримки для України та пошук форматів для переговорів, переслідуючи головну мету: переведення конфлікту від військової конфронтації до дипломатичного вирішення. Німецькі дипломати активізували свою діяльність у чотиристоронньому форматі за участі України, Німеччини, Франції та Росії, з метою деескалації конфлікту, відомому ще як Нормандський формат. Результатом їх спільної роботи були Мінські домовленості від 11-12 лютого 2015 р. Німеччина надала фінансову підтримку для реалізації проєктів на користь внутрішньо переміщених осіб, реконструкцію або розвиток соціальної інфраструктури на сході України. Крім того, німці допомагають у лікуванні бійців, постраждалих у зоні проведення антитерористичної операції (далі – АТО). Нещодавно, 14 травня 2019 р., українські ЗМІ повідомляли про організацію чергового перельоту для 16-ти українських поранених військових на лікування до медичних закладів Німеччини. За увесь час, коли німецькі медики долучались до подібних акцій було надано допомогу для понад 87 бійців, при цьому витрати на транспортування та перебування у лікувальних закладах (тривалістю подекуди до 1 року) оплачувала Німеччина.

Офіційний Берлін виступав проти «пом'якшення» санкцій запроваджених ЄС щодо Росії. А. Меркель наголосила, що «досі у Мінському процесі немає суттєвого прогресу, і це не є доброю новиною», а тому про послаблення санкцій не йдеться². Не підтримувала та засуджувала Німеччина будівництво Керченського мосту, який мав би сполучати Росію з анексованим Кримом, яке розпочалося з липня 2016 р. У 2018 р. ЄС запровадив санкції щодо шести будівельних компаній, які брали участь у будівництві мосту. Німці у цьому питанні були солідарними з об'єднаною Європою. Згодом, хвилю критики викликав інцидент у Азовському морі із захопленням українських моряків, який мав місце 25 листопада 2018 р. та призвів до запровадження в Україні воєнного стану на 30 днів у 10 областях суміжних до зони проведення АТО. Реакція офіційного Берліну була миттєвою. Зокрема, голова комітету з питань зовнішньої політики Німеччини Н. Реттген заявив, що ескалація Росією напруженості в Азовському морі доводить відсутність інтересу з її боку до пошуку шляхів мирного врегулювання конфлікту з Україною³. Заступник міністра закордонних справ, держсекретар МЗС Німеччини у справах Європи М. Рот заявив, що ситуація є вкрай небезпечна, а Росія має гарантувати вільний доступ до українських портів в Азовському морі⁴. А. Меркель у телефонній розмові з П. Порошенком висловила занепокоєння застосуванням зброї та пообіцяла зробити все для деескалації конфлікту⁵. Однак, подібні заяви Німеччини, схоже, не дають очікуваного результату. Росія надалі порушує Мінські домовленості, веде не лише активні бойові дії, а й продовжує використовувати елементи гібридної війни. Прикладом цього є нещодавня заява про рішення «господаря Кремля» спростити процедуру видачі паспортів жителям окупованого Донбасу. Було б несправедливо говорити про неієвність міжнародних санкцій, бо все ж таки у такий спосіб, не вдаючись до зброї, цивілізований світ, об'єднується навколо спільної проблеми та «вказує на помилки» тим, хто порушує «правила гри». У випадку з такою потугою як Російська Федерація,

¹ Сидорук, Т.В. (2015). Роль Німеччини у формуванні спільної позиції ЄС щодо російсько-українського конфлікту. *Стратегічні пріоритети*, 3, 33-37.

² Меркель виступила проти пом'якшення санкцій щодо Росії. *DW.COM* <<https://www.dw.com/uk/a-45494163>> (2019, квітень, 10).

³ У Бундестазі відреагували на ескалацію в Азовському морі. *EUROINTEGRATION.COM.UA* <<https://www.eurointegration.com.ua/news/2018/11/26/7089848>> (2019, квітень, 12).

⁴ Уряд ФРН закликає Україну і Росію не допустити «жахливих наслідків». *DW.COM* <<https://www.dw.com/uk/уряд-фрн-закликає-україну-і-росію-не-допустити-жахливих-наслідків/a-46450>> (2019, травень, 12).

⁵ Меркель пообіцяла зробити все можливе для деескалації ситуації в Азовському морі. *DT.UA* <https://dt.ua/UKRAINE/merkel-poobicyala-zrobiti-vse-mozhlive-dlya-deeskalaciyi-situaciyi-v-azovskomu-mori-295252_.html> (2019, квітень, 12).

доводиться не легко. Причини цього очевидні: по-перше, Росія одна з найбільших країн світу, яка володіє величезним ресурсним, людським, технічним потенціалом тощо. По-друге, політичний режим, державний апарат, політична еліта перебуває у своєрідному коконі власної ідеології «русского мира» та невичерпних амбіцій. З іншого боку, не всі країни, які засуджують політику РФ вдаючись до санкцій, готові до кінця потерпати від економічних збитків. У цьому контексті прагматична Німеччина завжди стоїть на варті своїх економічних національних інтересів. Яскравим прикладом є згода Німеччини на будівництво магістрального газопроводу Північний потік-2 по дну Балтійського моря. У такий спосіб Берлін демонструє свій егоїзм та бажання вибудувати нову архітектуру відносин у Європі з власним лідерством та стратегічним партнерством із Росією. Німеччина виражає стурбованість та зацікавлення проблемою України, натомість справжні інтереси знаходяться у іншій площині, що свідчить про двоякість офіційної політики Берліна. Для України це надто тривожна ситуація. Адже все виглядає так, ніби Німеччина і Росія, забувши про свою причетність до Нормандського формату, Мінських угод та їх кінцеву мету, ведуть відверту змову «за спиною» нашої держави. За таких умов, про гарантії безпеки України говорити не доводиться, а будапештський меморандум став «угодою без зобов'язань». Як влучно зазначив В. Горбулін, своєю позицією щодо проекту Північний потік-2 Німеччина чітко роз'єднала загальноєвропейський і національний німецький інтереси¹.

Висновки. Позиція Німеччини щодо східного виміру політики ЄС, є неоднозначною. Очевидним і беззаперечним є той факт, що у своїй політиці ФРН керується власними національними інтересами. У першу чергу це статусні та економічні пріоритети. Німеччина підтримує економічну інтеграцію ЄС та країн, охоплених Східним партнерством. А от змінювати характер політичних відносин з цими країнами Німеччина не поспішає. Очевидно, Берлін вважає, що краще зберегти «нейтралітет», за якого Східне партнерство продовжуватиме існування як частина ЄПС, та не збільшуватиме шансів країн-партнерів на вступ до ЄС. Важливо, що за таких умов, не буде непорозумінь у відносинах із Росією для яких Німеччина намагається знайти особливе місце у своїй зовнішній політиці. Окремі дослідники припускають, що за таких умов політичні осередки Німеччини, орієнтовані на Росію, мають усі підстави, щоб «воскреснути із кладовища ідеології»². Ймовірно через це, Берлін вкрай обережний у висловлюваннях щодо збільшення витрат на розвиток Східного партнерства, лібералізації візового режиму тощо. З одного боку Німеччина висловлює підтримку країнам Східного партнерства на шляху реформ та наближення до стандартів ЄС, а з іншого – позбавляє їх стимулів для реалізації поставлених цілей.

References:

1. Horbulin, V. Vulkanichnyi syndrom [Volcano Syndrome]. *Dzerkalo tyzhnia* [Week mirror]. <https://dt.ua/internal/vulkanichnyi-sindrom-280772_.html> (2019, April, 08). [in Ukrainian].
2. Hruziia: vidnosyny z Nimechchynoiu [Georgia: The Relations with Germany]. <<https://www.auswaertiges-amt.de/de/aussenpolitik/laender/georgien-node/-/201924>> (2019, March, 12). [in Ukrainian].
3. Zbytyi na Donbasi «Boinh»: ofitsiini zvyuvachennia na adresu Rosii ta reaktsiia Kremlia [Boeing Crash in Donbas: Official Blame laid on Russia and Kremlins Reaction]. <<https://www.radiosvoboda.org/a/29251026.html>> (2019, May, 18). [in Ukrainian].
4. Zbyttia Boeing 777 bilia Donetska [Boeing 777 Crash near Donetsk]. <https://uk.wikipedia.org/wiki/Збиття_Boeing_777_біля_Донецька> (2019, May, 01). [in Ukrainian].
5. Merkel vystupyla proty pomiakshennia sanktsii shchodo Rosii [Merkel Against Russia Sanctions Relief]. <<https://www.dw.com/uk/a-45494163>> (2019, April, 10). [in Ukrainian].
6. Merkel poobitsiala zrobyty vse mozhlyve dlia deescalatsii sytuatsii v Azovskomu mori [Merkel Promised to Facilitate De-escalation Process in Azov Sea]. <https://dt.ua/UKRAINE/merkel-poobitsiala-zrobiti-vse-mozhlyve-dlya-deescalaciyi-situaciyi-v-azovskomu-mori-295252_.html> (2019, April, 12). [in Ukrainian].
7. Merkel potriasena krushenyem malaizyiskoho Boeing [Merkel Shocked by MH17 Crash]. <<https://russian.rt.com/inotv/2014-07-18/Merkel-potryasena-krusheniem-malajzijskogo-Boeing>> (2019, April, 17). [in Russian].

¹ Горбулін, В. Вулканічний синдром. *Дзеркало тижня*. <https://dt.ua/internal/vulkanichnyi-sindrom-280772_.html> (2019, квітень, 08).

² Germany and the Eastern Partnership: the view from Berlin.

<https://www.ecfr.eu/article/commentary_germany_and_the_eastern_partnership_the_view_from_berlin3027> (2019, квітень, 14).

8. Milcharek, D., Barburska, O. (2016). *Skhidnyi vektor zovnishnoi polityky YeS zdobutky ta problemy* [Eastern Dimension of EUs Foreign Policy: Accomplishments and Issues]. Lviv: Rastr-7, 62. [in Ukrainian].
9. Moldova: vidnosyny z Nimechchynoiu [Moldova: The Relations with Germany]. <<https://www.auswaertiges-amt.de/de/aussenpolitik/laender/moldau-node/-/201938>> (2019, May, 05). [in Ukrainian].
10. Nimechchyna zupyniaie diiu uhody z RF pro postachannia ozbroiennia cherez kryzu v Ukraini [Germany Cancels the Arms Deal with Russia Because of the Crisis in Ukraine]. <<https://ua.112.ua/polityka/nimechchina-zupinyayeyiyu-ugodi-z-rf-pro-postachannya-ozbroyennya-cherez-kryzu-v-ukrayini-96468.html>> (2019, May, 16). [in Ukrainian].
11. Nimechchyna ta Azerbaidzhan: dvostoronni vidnosyny Kremlia [Germany and Azerbaijan: Kremlin Bilateral Relations]. <<https://www.auswaertiges-amt.de/de/aussenpolitik/laender/aserbaidzhan-node/aserbaidzhan-beziehungen-zu-deutschland/201894>> (2019, April, 28). [in Ukrainian].
12. Nimechchyna ta Bilorus: dvostoronni vidnosyny [Germany and Belarus: Bilateral Relations]. <<https://www.auswaertiges-amt.de/de/aussenpolitik/laender/belarus-node/-/201910>> (2019, February, 15). [in Ukrainian].
13. Nimechchyna ta Virmenii: dvostoronni vidnosyny [Germany and Armenia: Bilateral Relations]. <<https://www.auswaertiges-amt.de/de/aussenpolitik/laender/armenien-node/-/201878>> (2019, May, 10). [in Ukrainian].
14. Pobornytsia yevropeiskoi intehratsii [The Proponent of European Integration]. <<https://www.tatsachen-ueber-deutschland.de/uk/kategoriya/zovnishnya-polityka/pobornyk-yevropeyskoyi-integratsiyi>> (2018, May, 18). [in Ukrainian].
15. Sydoruk, T. (2012). *Polityka susidstva Yevropeiskoho Soiuzu u Skhidnii Yevropi: model intehratsii bez chlenstva: monohrafiia* [EU Neighbourhood Policy in Eastern Europe: Integration Model without Membership: monograph]. Lviv: PAIS. [in Ukrainian].
16. Sydoruk, T.V. (2015). Rol Nimechchyny u formuvanni spilnoi pozytsii YeS shchodo rosiisko-ukrainskoho konfliktu [Germany's Role in the Formation of the EU Position on Russian Military Intervention in Ukraine]. *Stratehichni priorityty* [Strategic Priorities], no. 3, 33-37. [in Ukrainian].
17. Sokol, S.M. (2013). Rol Skhidnoievropeiskoho vektora u zovnishnii politytsi FRN u KhKhI st. [The Role of Eastern European Dimension in Germany's Foreign Policy in the 21st Century]. *Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoho universytetu «Kyievo-Mohylianska akademiia»* [Scientific Works Compilation of the National University of "Kyiv-Mohyla Academy"], no. 112, 261. [in Ukrainian].
18. Tolstov, S.V., Yakushyk, V.M. (2015). Stanovlennia ta rozvytok polityky YeS u Skhidnoievropeiskomu rehioni [The Establishment and Development of EUs Policy in Eastern Europe]. *Naukovi zapysky NaUKMA. Politychni nauky* [Scientific Works of the National University of "Kyiv-Mohyla Academy". Political Sciences], no. 173, 76. [in Ukrainian].
19. U Bundestazi vidreahuvaly na eskalatsiiu v Azovskomu mori [Bundestag Reacted to the Escalation in Azov Sea]. <<https://www.eurointegration.com.ua/news/2018/11/26/7089848>> (2019, April, 12). [in Ukrainian].
20. Uriad FRN zaklykaie Ukrainu i Rosiiu ne dopustyty «zhakhlyvykh naslidkiv» [Germany Warns Ukraine and Russia Against Allowing "Terrible Consequences" to Happen]. <<https://www.dw.com/uk/uriad-frn-zaklykaie-ukrainu-i-rosiiu-ne-dopustyty-zhakhlyvykh-naslidkiv/a-46450>> (2019, May, 12). [in Ukrainian].
21. Kharlan, H. (2016). Ukraina v Skhidnoievropeiskii politytsi Federatyvnoi respubliky Nimechchyna (2005-2015 rr.) [Ukraine in Eastern European Policy of Germany (2005-2015)]. *Mizhnarodni zviazky Ukrainy: naukovi poshuky i znakhidky* [Ukraines International Relations: Scientific Studies and Findings], no. 25, 91. [in Ukrainian].
22. Sherr, Dzh. (2014). Mirkuvannia pro novu svarku Skhodu i Zakhodu [Thoughts on the New Conflict Between East and West]. *Natsionalna bezpeka i oborona* [National Safety and Security], no. 5-6 (148-149), 87-91 [in Ukrainian].
23. *Communication from the commission to the council and the European parliament Black sea synergy – a new regional cooperation initiative Brussels*, 11.04.2007 COM (2007) 160 final. <http://www.fp7-ncp.kiev.ua/assets/Ukraine_EU/com07160en.pdf> (2019, May, 02). [in English].
24. Germany and the Eastern Partnership: the view from Berlin. <https://www.ecfr.eu/article/commentary_germany_and_the_eastern_partnership_the_view_from_berlin3027> (2019, April, 14). [in English].
25. Schäffer, S., Tolksdorf, D. (2009). *The Eastern Partnership – «ENP plus» for Europe's eastern neighbors. (CAPerspectives, 4/2009)*. München: Universität München, Sozialwissenschaftliche Fakultät, Centrum für angewandte Politikforschung (C.A.P). <https://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/40779/ssoar-2009-schaffer_et_al-The_Eastern_Partnership_-_ENP.pdf?sequence=1> (2019, May, 08). [in German].
26. Sikorski, R. (2011). Poland and the future of the European Union. *Ministry of Foreign Affairs Republic of Poland*. <<http://www.mfa.gov.pl/resource/33ce6061-ec12-4da1-a145-01e2995c6302:JCR>> (2019, April, 10). [in English].